

HADTÖRTÉNELMI EMLÉKEK AZ EZREDÉVES KIÁLLÍTÁSON.

Az ezredéves kiállítás hadtörténeti csoportjának programját annak idejében egész terjedelmében ismertettük. Ezúttal azzal számolhatunk be, hogy e program, mely a magyar hadtörténelem egész fejlődését rendszeres összefüggésben felölelte, egész terjedelmében és minden pontjában beváltva készen áll a kiállításon.

Valóban lélekemelő látványt nyújtanak a románkori templom folyósóján fölállított sirok, honfoglaló őseink csontvázaival és fegyvereivel, majd a templom hajójában elhelyezett vezérek korabeli és árpádkori fegyverek, a vajdahunyadi vár lovagterme két tornát vívó lovasával, a renaissance épület öt összefüggő hatalmas terme, százakra menő zászlajával s ezrekre menő nagybecsű fegyvereivel, felszerszámozott lovaival és török sátraival, nemkülönben az emelet három nagy tractusa a Rákóczy korabeli, az insurrectionális és Mária Terézia korabeli és végül az 1848/49-iki hadtörténelmi emlékekkel megtöltve. Künt pedig az egész épületsorozat veszi körül, melynek tornyaiban fölállítva találjuk az ostrom és védőszerek sorozatát nem kevesebb, mint 58 ágyúval és 60 gátpuskával felszerelve. A hadi zsákmányból eredő két színes török sátor, mely itt áll, csak még festőibbé és igazabbá teszi ez eleven hadi képet.

A magyar hadtörténelem örök hálára van kötelezve az ezredéves kiállításnak, mert emlékei ily teljes sorozatban soha sem voltak tanulmányozhatók, — sőt bátran kimondhatjuk, hasonló teljes és gazdag hadtörténelmi gyűjtemény soha nem volt sehol együtt még

a világon. Ezt bizonyára a körünkbe érkező külföldiek is el fogják ismerni.

Elismerés és köszönet illeti a hadtörténelmi csoport bizottságot, annak buzgó és erélyes elnökét, Gromon Dezső államtitkárt és a honvédelmi minisztert, a ki a csoport rendezőjét és előadóját dr. Szendrei János miniszteri titkárt szabadságolva, lehetővé tette, hogy három éven át kizárólag ezen ügynek szentelhesse tevékenységét. Csak így volt lehetséges, hogy minden hadtörténelmi emlékünk az egész országból, Ausztriából és egész Európából összegyűjtessék, fölkutattassék és tudományos rendszerbe foglaltassék. Sokszor és sokat fogunk még e kiállítással folyóiratunk hasábjain foglalkozni, most csak áttekintést, rövid ismertetést, inkább csak mintegy figyelmeztetőt kívánunk arról nyújtani.

Az egész történelmi kiállítás vezéreszméje volt, hogy a cultura emlékei, a honfoglalás korától egészen 1867-ig történelmi és korrendben mutattassanak be. E cél szempontjából a kiállítást befogadó épületek és a történelmünknek megfelelő stýlokban, illetőleg létező műemlékeink hű másolatai gyanánt készültek. Így a románkori épület főrése a jáki templom, a csúcsíves a vajdahunyadi lovagvár s a renaissance a brassói Katalin-bástya, a bártfai városház és a löcsei torony motivumai után készült. A tornyok, védbástyák már hadtörténetünk emlékei, a lovagvár kapuzatával együtt, melynek lőrési már meg vannak rakva várfal-puskákkal.

Némi fogalmat szerezhethünk megtekintés nélkül is kiállításunk ezen csoportjának gazdagságáról, ha megemlítjük, hogy 205 kiállító kerekszámában 6400 fegyvert és hadtörténelmi emléket állított ott ki. A nevezetesebb kiállítók I. A külföldről: A német császár a berlini Zeughausból, az olasz király a turini armeria realéből, az orosz czár a szentpétervári udvari fegyvergyűjteményből, a török szultán a konstantinápolyi arsenalból és a szt. Iréne bazilika fegyvergyűjteményből, a svéd király a stockholmi kir. fegyvergyűjteményéből, karlsruhei, badeni nagyhercegi muzeum, Bath marquis Angliából, Hg Czartoryszki-féle muzeum Krakó, gráci tartományi hadszertár, Bécs városi történelmi muzeum, Bécs-ujhely városi muzeum, a bécsi cs. és kir. hadi levéltár.

II. Hazai kiállítók. Ő cs. és ap. királyi Felsége udvari gyűjteményei, a hazai törvényhatóságok legnagyobb része, hg Eszter-

házy Pál fraknóvári és kismartoni fegyvergyűjteményeivel, hg Batthyány Strattmann Ödön körmendi gazdag fegyvergyűjteményével, gróf Teleki Sámuel, továbbá gróf Pálffy János, gróf Wilczek János, gróf Szirmay Alfréd, gróf Andrássy Géza és gróf Andrássy Dénes Krasznahorkáról, valamint gróf Batthyány Iván a német-ujvári várból egész gyűjteményekkel, Almásy Ede Borostyánkői várából, Asbóth János, Apponyi Sándor, Alsó fehérmegyei régészeti egylet, Batthyány Béláné grófnő, Batthyány József gróf, Bezerédi István, Butykay József, Bartalos Gyula, brassói gymnasium, győri benzések gymnasiuma, Bethlen András gróf, Berchtold Arthur gróf, nagyenyedi Bethlen collegium, nagyszebeni bró Bruckenthalfele muzeum, Fülöp szász Coburg-góthai herczeg, Csoma József, özv. Csáky Kálmánné grófnő, hódmezővásárhelyi collegium, Darnay Kálmán, Dillesz Sándor, O'Donell Henrik gróf, Ernst Lajos, Erdélyi muzeum-egylet, Erdődy Ferencz gróf, egri érseki lyceum, Forster Gyula, Festetich Tasziló gróf, Felsőmagyarországi muzeum, Felkai muzeum, Fejérmegyei muzeum, gyulafehérvári cs. és kir. tüzérszertár, m. kir. honvédségi Ludovika Akadémia, Kornis Viktor gróf, Kárpát-egyesület poprádi muzeuma, Lichtneckert József, Migazzi Vilmos gróf, Majláth Béla, Nyáry Jenő báró, Ondrejovitch László, Ócskai István, Pekovich Sándor, pozsonyi lyceum, Pozsony városi muzeum, Pálffy István gróf, Pálffy Miklós herczeg, Péchy Tamás. Rédl Béla báró, Reiner Zsigmond, Radvánszky János báró, Sermage Arthur gróf, Széchényi Ödön gróf, Spitzer Mór, Székely nemzeti muzeum, Sepsi-szt.-györgy, segesvári gymnasium, Szivák Imre, Szeged városi muzeum, Szendrei János dr., ungvári gymnasium, Varju Elemér, Vay Ádám gróf.

A románkori épület keresztfolyósóján első sorban a honfoglalásnak dr. Pauler Gyula és dr. Szendrei János által készített térképe fogad bennünket. E térképen a névtelen jegyző nyomán be van rajzolva a honfoglaló csapatok útja, azután pedig fel vannak tüntetve a honfoglalás korabeli régészeti leletek, köztük különösen a lovas-sirok. És ez teszi különösen érdekessé e térképet, mert világosan látni, hogy a régészeti leletek mindenütt az Anonymusféle utakat kísérik s ez által a sokat kritizált kútfőnek fényes igazolást nyújtanak.

Mindjárt mellette találjuk két üvegszekrényben elhelyezve a

kecskeméti és történelmi honfoglaláskori leleteket. A csontvázakat és leleteket akként elhelyezve, a mint a sírokban tényleg találtattak. Az ily módon való bemutatás rendkívül tanulságos. Mindakettő lovas-sír volt, de e sírok azt bizonyítják, hogy gyakran nem az egész lovat, hanem annak csak fejét és lábait temették el gazdájával.

A román kápolnában foglalnak helyet a szegedi és demkő-hegyi honfoglalás korabeli leleteken kívül árpádkorbeli régészeti leleteink; a Lehel vezérnek tulajdonított híres jászberényi kürt, középkori kard, kengyel és sarkantyú, lándzsa és nyilhegy típusaink és egy XI-ik századbéli sisak, melyet Hollitzer bécsi gyűjtő állított ki. Ugyanitt a falakon szerény kinézésű, de reánk nézve nagybecsű képeket találunk. Ugyanis az Árpádház kihaltáig nem birunk őseinktől sem teljes hadi öltözetet, sem annak valamely egykoru hiteles képét. Csak egy forrás maradt meg, a függő pecsétek, melyeken az akkori szokás szerint a tulajdonos lovon van híven ábrázolva. Ezekről a pecsétekről készítettett a hadtörténelmi csoport nagyított hű másolatokat és ez által sikerült ifj. István királynak 1257-ből, László somogyi főispánnak, Opoj bánnak stb., ugyancsak a XIII-ik századból hadi öltözetét elénkbe állítani, melyek egyszersmind azon kor egész lovag világának is képét nyújtják.

A csúcsíves épülecsoporthoz vannak kiállítva hadtörténelmi emlékeink az Árpádház kihalásától a mohácsi vészig (1301—1526). Itt találjuk a folyósón elhelyezve a zólyomi Bors kora középkori vár nagy arányú modelljét, továbbá a muhi csata, a Nagy Lajos olaszországi hadjáratai, Nándorfehérvár ostroma és a mohácsi csata hadtörténelmi térképeit, melyeket mind legkiválóbb szakembereink készítettek.

Majd *belépünk a vajdahunyadi vár lovagtermébe*. Hatalmas helyiség ez, melyet öt nyolczszögű vörös márványoszlop oszt ket hajóra. Az egész csúcsíves boltozatrendszer s az oszlopfők lehető híven vannak utánozva. Az egyik oszlopfőn mondatszallagon olvasuk, hogy: «Hoc opus fecit fieri. Magnificus dominus Joannes de Hunyad regni Hungariæ gubernator anno Domini 1452. (Ezen művet nagyságos Hunyadi János, Magyarország kormányzója készítette 1452-ben). A többin ott látjuk az ő és neje (a Szilágyi család) címérét. Hasonló címerek ékesítik a padlózatot is és az ablakok festett üvegeit. A falakon csupa hadi jelenetet találunk festve. A tó

felőli részen szt. László király cserhalmi ütközetének jeleneteit a templom falképei után, a bejárati oldalon pedig perdöntő párbajt (a marci Chronica miniaturje után) és az ajtó felett egy XVI-ik századbéli tornajelenetet a bécsi udvari gyűjteményben őrzött tornakönyvből másolva.

Itt első perczben a két vértezett lovas vitéz ragadja meg figyelmünket, mely a jobb oldali sarokban tornaszerezélékekkel, előre szegezett gerelylyel egymásnak rohan. A XIV-ik század végéről való két tornaszerezélék Ő Felsege ambrasi gyűjteményéből való s olyan, a minőket abban a korban hiteles források szerint a tornákon nálunk is használtak.

E teremben találjuk Wilczek János gróf gyűjteményét a Magyarország területén talált középkori szálfezverekből, számszeríjakkból és XV-ik századbéli álló paizsokból. Az oszlopok közeit tölthetik ezek ki, úgy a mint azt középkori fezverkamarákban volt szokás felállítani. A középen álló üveges szekrényekben a sisakok különböző formáit látjuk a XIV-ik századtól a XVI-ik század közepéig. Ott van felállítva hg Batthyány híres középkori faragott elefántesont nyerge, a bécsi udvari fezvergyűjteményből, Skander bégnek (Hunyady János fezvertársának) sisakja és kardja, Kálmán püspöknek, Róbert Károly fiának kardja, a XIV-ik századból, II-ik Lajos király teljes vértézete és nyerge, Zrínyi Miklós szigetvári hős sisakja és kardja, Thury György kapitány kardja a XVI-ik századból.

A Bécs városi történelmi muzeum ugyanitt több álló paizsot állított ki, melyek I. Mátyás testőrségének tulajdonát képezték.

Az oldal szekrényekben szépen festett, részben aranyozott magyar tárcsa paizsokat találunk a XVI-ik századi magyar tornák idejéből, a bécsi, ambrasi és gráci gyűjteményekből és Batthyányi Iván gróf németujvári várából.

Ugyanitt van elhelyezve az a két sodronyöltözet és aranyozott vörös réz sisak, a melyet a török szultán küldött a kiállításra s a minőket a XVI-ik századi janicsárok viseltek.

Az egyik falon nagyérdékű kép köti le figyelmünket. A bécsi udvari könyvtár egyik török kézirati codexében, melyben az egykorú történetíró a mohácsi csatát írja le, a csata le is van festve. Ott látjuk magát II. Lajos királyt is pánczélos testőrségétől kör-

nyezve. Ennek a képnek nagyított hű mását mutatja be a hadtörténelmi csoport.

A csücsíves épület emeletén vannak elhelyezve az I. Mátyás királyra vonatkozó emlékek. Ezek között találjuk a nagy király kardját, a bécsi udvari gyűjteményből és egyik testőrének paizsát a király hollós czímerével.

Kilépve a csücsíves épületből, a segesvári torony falába beillesztve látjuk Mátyás király budisszíni emlékének hű másolatát, melyen a királyt teljes vértzetben látjuk előállítva.

A renaissance palota lépcsőházában gazdagon felszerszámozott paripák, fegyvertropheák s a régi lobogók egész erdeje fogad bennünket. A két oldali hosszú folyósó falán vannak elhelyezve a bécsi burg híres gobelinjei, melyek Buda 1686-iki visszavívásából, a II-ik mohácsi csatából és az eszéki csatából mutatnak jelenségeket.

Ezen épület földszintjén öt összefüggő óriási teremben van elhelyezve, a hadtörténelmi kiállítás zöme egy 69 méter hosszú vonalban.

Itt találjuk összehalmozva a XVI-ik század második felétől a XVIII-ik század első feléig terjedő időszak emlékeit.

Itt már a szoros történelmi fejlődés sorrendjét kénytelen volt a rendezőség megszakítani s több esetben feladni. E csoport tárgyainak zömét ugyanis két nagy gyűjtemény képezi. Az egyik Eszterházy Pál herceg Fraknóvári s a másik Batthyány Strattmann Ödön herceg körmendi gyűjteménye. Mind a két gyűjteménynek együttesen leendő kiállítását kívánták a tulajdonosok. E miatt azután a XXII. és XXIV-ik termekben a XVI—XVIII-ik századbeli tárgyakat együtt találjuk.

Az első terembe lépve először ötlik szemünkbe Budavára 1686-iki ostromának nagyarányú modellje, mely 25 □ méter területet foglal el s melyet Cserny Lajos m. kir. honvédfőhadnagy az összes egykoru források felhasználásával készített. Érdekes tudni, hogy 77 ezer apró emberi alak van elhelyezve e modellen.

Ugyane teremben vannak kiállítva a régi Buda tervrajzai és egykorú látképei s azon lobogók és hadiszerek, a melyeneket Buda visszavívása korában használtak.

A következő óriási nagy terem tulajdonkép az Eszterházyak

terme, a mennyeiben az itt levő fegyverek nagy része az ő gyűjteményükből került ki.

A terem közepén hosszú sorban állványokon felállítva találjuk a legkülönbözőbb rendszerű lőfegyvereket elkezdve a XVI-ik század elejéről való kanóczos puskákon, a kerekalakatos és kovás szerkezeten át egészen a revolver puskákig.

Ugyanitt vannak külön állványokon felállítva a különböző szálfegyverek. Kopják, alabárdok, lándzsák, cousok stb. A falakon a vezekényi csatában elesett négy hős Eszterházy életnagyságú képe, odébb magának a vezekényi csatának nagyarányú képe, majd a négy hősnek Nagyszombatban történt temetése látható. Ugyane teremben egy külön szekrényben vannak kiállítva gróf Teleky Sámuel XVI. és XVII-ik századbéli remek nyergei és kardjai s elefántcsonttal kirakott puskái.

A középen álló tárlókban drágaköves és zománccos kardokat és buzogányokat látunk csillogni. Itt van az a kard, melyet Bethlen Gábor erdélyi fejedelem ajándékozott Gusztáv Adolf svéd királynak, s a melyet a svéd királyi muzeum állít ki Stokholmból, itt van egy erdélyi zománccsal diszitett kard a Czartorysky-féle muzeumból Krakkóból, itt van Bocskay István és Barcsay Ákos buzogánya.

A másik szekrényben ismét gyönyörű magyar sisakokat és Savoyai Eugén félvérezetét és pisztolyait látjuk, melyeket az «Armeria Reale» olasz királyi fegyvergyűjtemény állít ki Turinból.

A falak mentén XVI. és XVII-ik századbéli magyar huszáros félvértek és sodronyöltözetek között ott áll I. József remek félvértje és Schwarzenberg Adolf gróf, győri kapitány vérezete.

A menyezetről és falakról, mindenütt szebbnél szebb és többnyire történelmi becstű lobogók csüngenek alá. E teremben vannak elhelyezve a Vezekénynél elesett Eszterházyak temetési zászlói.

A középső nagy teremben jobbra török fegyveremlékek állanak. Itt áll két szép himes török sátor, két keleti szerszámmal öltöztetett paripa, két hosszú fegyverállvány gyöngyházzal kirakott, arannyal bevert keleti puskákkal. A két sátor előtt Dobó István, egri hős vörös márvány síremlékét látjuk, melyet Egerből eredetiben szállítottak ide fel.

Ugyancsak a középső terem két nagy szekrényében áll az

Ő Felsége udvari gyűjteményéből beküldött fényes fegyverek és lőszerszámok sorozata, s a német császár által a berlini Zeughausból és a badeni nagyhercegi carlsruhei muzeumból való magyar hadtörténelmi emlékek fényes sorozata, közöttük Báthory István két kardja és tarsolya, valamint Bethlen Gábor erdélyi fejedelem udvarmesterének Ujlakinak ezüst puzdrája.

A XXIV-ik terem tárgyainak nagy része herceg Batthyány Strattmann Ödön gyűjteményéből került ki, de ugyancsak itt vannak elhelyezve a gróf Pálffy család hőseire vonatkozó emlékek is, valamint a gróf Erdődy Ferencz gyűjteményének egy része és gróf Andrassy Géza fényes buzogány- és kardgyűjteménye is.

E terem bejárójában áll egy üvegszekrényben a remek zománcozott mivű s nyolczszáz aranyat nyomó Pálffy-serleg, melyet Pálffy Miklós hadvezér, Győr várának 1598-ban történt bevételéért az osztrák rendektől kapott. Ugyanitt van a kard is, melyet Schwarzenbergtől ugyanez alkalomból kapott emlékebe. Ugyane szekrényben van kiállítva Akbar szultán kardja, melyet a triesti Lloyd-társulat drágakövekkel felékesítette 1857-ben O'Donell grófnak ajándékozott, mikor ez Ő Felsége életét egy merénylőtől megmentette.

A XXIV-ik terem kiváló érdekességét képezik még a nagy számban levő apró ágyúmodellek a XVI—XVII-ik századból, valamint ugyane századokból a becses régi nyergek sorozata, II. József játékszere, mely az akkori katonaság apró modelljeiből áll, ugyane király kicsiny kardja gyermekkorából, mindannyi a herceg Batthyány Strattmann Ödön gyűjteményéből.

A következő teremben ismét egy nagybecsű és nagyarányú modellt látunk, mely Brassó városát ábrázolja XVII-ik századbéli erődítményeivel. Itt van egy 12 képből álló sorozat, mely a XVI-ik században készült és a németeket gúnyolja ki, mikor azok magyar tornát lovagolnak. Ugyanitt látjuk egy ritka rézmetszetről készült nagyított rajzát a XVI. és XVII-ik században még dívott daliás párviadalnak.

A termekben több nevezetes csata hadtörténelmi térképével találkozunk kor szerint beosztva.

Két kisebb oldalteremben Stephanie A. százados sikerült reconstructionális modelljei láthatók a budai vár királyi palotájáról

Mátyás király korában, a pozsonyi, a szigetvári, a dévényi és árvai várakról.

Innen az emeletre menve a lépcsőházban felszerszámozott lovakat, a falakon régi vitézek halotti címereit, fegyvercsoportokat és zászlókat látunk. Az emelet erdélyi termében találjuk a többek között az erdélyi fejedelmekre vonatkozó hadi emlékeket is. Ott van Báthory István feketén futtatott s arannyal gazdagon kiverteremk vértézete a bécsi udvari gyűjteményekből, Apaffy Mihály sodrony pánczélingje, ugyanonnan, Báthory István szertartásos kardja a stockholmi svéd királyi muzeumból, Rákóczy György kardja a szentpétervári orosz császári fegyvergyűjteményből s három pazarul díszített remek nyereg Teleky Sámuel gróf gyűjteményéből.

A hadtörténelmi emlékeket tartalmazó legközelebbi terem a Rákóczy-terem, mely a II. Rákóczy Ferencz fejedelemre vonatkozó emlékeket tartalmazza. Itt látjuk a címérével díszített kardot gróf Andrássy Géza gyűjteményéből, több szép arczképét s az azon korbeli fegyvereket, köztük Halász Péter kurucz ezredes lószerszámját is.

Hatalmas termet töltenek meg az 1791-iki és 1809-iki insurrectiók emlékei. Egész tömeg hadi lobogó, fegyver és az akkori hadi viselet alkatrészei. Igen tanulságos képet nyújtott e teremben a rendezőség az által, hogy a különböző ezredek és fegyvernemek képeit részint régi egykorú metszetekben, részben hű másolatokban itt egybeállította. Ugyane terembe kerültek a III-ik Károly és Mária Terézia korára vonatkozó emlékek is. Itt látható az 1809-iki győri csata hadtörténelmi térképe.

A történelmi korrendben az 1848/49-iki szabadságharc emlékei következnek, melyek egy kerek termet egészen megtöltenek. Egyes magán gyűjtőkön kívül különösen a m. n. muzeum, a kolozsvári erdélyi muzeum s a székely nemzeti muzeum szolgáltatják ennek anyagát. A használt fegyvereken és zászlókon kívül ott látjuk a nevezetesebb hadvezérek arczképeit és emléktárgyait, mint Damjanich kardját, Bem híres lovaglő ostorát és rendjelét stb. Ugyanitt látható az isaszegi csata hadtörténelmi térképe.

Az épületekből a szabadba lépve a renaissance épületet környezve s egész a csúcsíves kápolnáig elnyúlva látjuk a bástyákat

és bástya-tornyokat közel hatvan várlöveggel és védelmi eszközzel felszerelve. Látjuk a mozsarakat a XIV-ik századtól kezdve, a fraknói vár szép ágyúit, Oláh Miklós esztergomi érsek az Eszterházyak, Bebekek, Batthyányiak és Kéryek ágyúit. Báthory Zsigmond ágyúját, melyet a szultán küldött Konstantinápolyból, a gyulafehérvári és krasznahorkai vár ágyúit, a régi szurok koszorúkat és rőzsekötegeket, több ágyút végül a konstantinápolyi tophanei arsenálból és a berlini Zeughausból. Felötlenek e sorozatban az orgonalövegek és hátultöltő ágyúk már a XVI. és XVII-ik századokból. A tornyokból mindenütt fölszerelt várfal- és gátpuskák kandidatek ki s az udvaron két szép török sátor díszeleg, melyeket a XVII-ik században Batthyány Károly tábornok zsákmányolt.

Csak így futva is mennyi emlék tolul elénk, dicső hadi multunk csaknem teljes képe. Lehetetlen, hogy bárki is közülünk ne azzal a vágygyal hagyná el e helyet, hogy bárha csak sikerülne mindezeket egyszer egy hadtörténelmi muzeumba gyűjtve a nemzet közkincsévé tenni.

N.